

УДК 378.147:811

Ніна ЯЦИШИНА,

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, м. Одеса*

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ПРАГМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У статті розкрито складові “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”. Обґрунтовано актуальність даної теми та визначено своє розуміння феномену “прагматична компетентність майбутніх перекладачів”. Названо компоненти цього феномену (іншомовно-мовленнєвий, перекладацько-дискурсивний, стратегічно-операціональний). Відповідно до зазначених компонентів було скорельовано критерії та показники “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”.

Ключові слова: *прагматична компетентність майбутніх перекладачів, компоненти, критерії та показники прагматичної компетентності майбутніх перекладачів.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах інтеграції України у світовий освітній та інформаційний простір, стрімке зростання й розширення міжнародних та міжетнічних контактів вимагають від вищих навчальних закладів готувати висококваліфікованих фахівців з перекладу, які були б конкурентоспроможні, здатні ефективно працювати згідно зі світовими стандартами та готові постійно підвищувати рівень своєї професійної кваліфікації. Специфіка перекладацької діяльності полягає не тільки в міжнарод-

ному та міжкультурному спілкуванні. У даному випадку мається на увазі, що перекладач виступає своєрідним посередником при взаємодії представників різних сфер та від нього, в процесі професійного іншомовного спілкування, також, у певній мірі, залежить успішність комунікації сторін-замовників. З цією метою перекладач сьогодення повинен, наприклад, бути спроможним проаналізувати та правильно зрозуміти комунікативну установку, відправника чи викликати у іншомовного отримувача реакцію, яка відповідає комунікативній установці відправника, що виходить за межі простого знання іноземної мови й культури. Отже, для запобігання комунікативним невдачам у професійному іншомовному спілкуванні сьогодення у майбутнього перекладача повинна бути сформована “прагматична компетентність” іноземної (цільової) мови. З цього стає зрозумілим, що проблема формування “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів” у процесі професійної іншомовної підготовки є цілком на часі.

Мета статті – розкрити сутність та складові прагматичної компетентності майбутніх перекладачів (компоненти, критерії, показники).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Розкриваючи складові “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”, ми зупинимося на визначенні цього поняття. В основу терміна “прагматична компетентність” лягло поняття “прагматика”. Прагматика (від гр. *pragma* – справа, дія) – міжнаукова галузь знань, що вивчає соціокультурні, ситуативно-поведінкові, статусні, психологічні, когнітивні й мовні чинники комунікативної взаємодії суб’єктів і відношення їх до засобів цієї взаємодії та певної знакової системи, що використовується комунікантами в спілкуванні [1]. Отже, прагматика – це наука, яка багатогранно вивчає та висвітлює комунікативну взаємодію як між особистостями, так і між особистостями та знаковими системами.

У сучасній психолого-педагогічній довідковій літературі дотепер відсутнє поняття “прагматична компетентність”, “прагматична компетенція”, “прагматична компетентність майбутніх перекладачів” [2; 3; 4; 5; 6].

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що вживання терміна “прагматична компетентність” сучасними дослідниками в контексті іншомовної професійної підготовки чи іншомовної професійної взаємодії має варіативний характер. Так, наприклад, для однієї групи вчених “прагматична компетенція” є складовою комунікативної компетентності [7; 8; 9], тобто цей феномен тлумачиться як готовність особистості до соціальної взаємодії. За концепцією інших дослідників, “прагматична компетентність” – це лише освіченість мовця у певній філологічній галузі знань [10; 11]. Між іншим, для Н. В. Чижової, “прагматична компетенція” являє собою можливість промовця відносити мову до її контексту та доцільно використовувати ті чи інші конструкції у процесі навчання іноземної мови, зокрема, англійської [12]. Таким чином стає очевидним, що проблема визначення поняття “прагматична компетентність/компетенція” потребує подальшого вивчення та уточнення.

Ми, займаючись вивченням формування “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”, умовно розділяємо “прагматичну компетентність майбутніх перекладачів” та “прагматичну компетенцію майбутніх перекладачів”. На наш погляд, “прагматична компетентність майбутніх перекладачів” – це ситуаційна динамічна інформаційна структура (тобто комбінація компетенцій) у свідомості майбутнього фахівця, яка сприяє здійсненню певного впливу на адресата (у відповідності до комунікативної установки відправника) та правильному аналізу й розумінню комунікативного наміру адресата в процесі професійного іншомовного перекладацького спілкування. У свою чергу, “прагматична компетенція майбутніх перекладачів” – це (інформаційна) структура у свідомості майбутнього перекладача, яка складається з інформації (знань, умінь, досвіду), засвоєної майбутнім фахівцем з перекладу під час навчання у вищому навчальному закладі.

Перейдемо до розгляду компонентів, критеріїв та показників “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”. В основу визначення нами компонентів “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів” лягли мовна, мовленнева, іншомовна мовленнева, перекладацька, соціокультурна, стратегічна, операціональна та екстра-

лінгвістична компетенції. Отже, назвемо компоненти “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів” та коротко зупинимось на кожному з них: іншомовно-мовленнєвий, перекладацько-дискурсивний, стратегічно-операціональний.

Іншомовно-мовленнєвий компонент припускає наявність у майбутнього перекладача, наприклад, знання загальноживаної та специфічної лексики, а також семантичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних й орфографічних знань рідної та іноземної мови, умінь їх (цих знань) функціонального використання в усних і писемних комунікативних актах; здатність грамотно використовувати мову (рідну та іноземну) рецептивно та продуктивно (під грамотністю розуміємо коректне лексичне, граматичне, фонетичне та стилістичне оформлення власної мовленнєвої продукції).

Перед тим як перейти до розгляду перекладацько-дискурсивного компонента, слід зупинитися на понятті “дискурс” та його сучасному тлумаченні науковцями. Уведення до обігу мовознавства терміна “дискурс” належить американському лінгвісту З. Харрису у 1952 році, який розглядав дискурс як одну зі сторін дистрибуції на базі еквівалентності між фразами й ланцюжками фраз; як висловлення, надфразну єдність у контексті інших одиниць і пов’язаної з ними ситуації [1].

Отже, дискурс (від фр. *discours* – мовлення, у лат. *discursus* – блукати, розгалуження, розростання, коловорот) у сучасній науковій літературі з мовознавства має переважно чотири значення (зв’язний текст, замкнута цілісна комунікативна ситуація (подія), стиль спілкування, зразок мовленнєвої поведінки) [*ibidem*]:

У зв’язку з тим, що професійне іншомовне перекладацьке спілкування не може існувати за межами дискурсу, ми вслід за М. Л. Макаровим [13] виокремлюємо три типи координат визначення сутності дискурсу: з боку формальної інтерпретації дискурс – це утворення більш високого рівня, ніж речення; з боку функціональної інтерпретації – це уживання мови у всіх її різновидах; з боку ситуаційної інтерпретації – це втілення засобів мови в оточенні соціальних, психологічних і культурних обставин спілкування особистостей.

Звернемося до перекладацько-дискурсивного компонента “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”. На нашу думку, цей компонент складається з рецептивно-продуктивних вмінь майбутнього фахівця передавати інформацію у межах двох мов з найбільш можливим зберіганням вихідного змісту тексту, використовуючи адекватні перекладацькі засоби (способи, прийоми, тактики, стратегії) на основі спеціальних допоміжних умінь, як-от: вільно переключатися з однієї мови на іншу, аналізувати текст оригіналу для коректного розуміння його змісту та вибору адекватних перекладацьких засобів для відтворення його контенту іншою мовою; знань національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв іноземної мови та ін.

Перейдемо до останнього – стратегічно-операціонального компонента. Цей компонент припускає, що майбутній фахівець, наприклад, володіє мовленнєвою тактикою, розуміє типи мовленнєвої поведінки й правила розмови рідною та цільовою мовами та володіє алгоритмом дій, необхідних перекладачу для ефективного здійснення професійної діяльності (здатність вільно, грамотно й швидко працювати з різноманітними інтернет-ресурсами, набір тексту сліпим методом, швидкісне читання та ін.).

Нами також було визначено критерії та показники сформованості “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”. На нашу думку, до критеріїв сформованості “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів” можна віднести: психофізіологічний з показниками – стресостійкий, фізична витривалість, самоконтроль, самодисципліна, рефлексія (здатність людини усвідомлювати факт власного існування, бачити себе, свою поведінку з боку), витримка, вміння швидко переключатися з іноземної мови на рідну (з рідної на іноземну також), здатність слухати й чути, розуміти, запам’ятовувати, бути уважним та ін., наявність сукупності інтересів й мотивів професійної діяльності перекладача, спрямованих на ознайомлення з методами інтерпретації мовлення, в тому числі правилами виведення непрямого та прихованого змісту, впливу висловлення на адресата, типи мовленнєвої реакції на отриманий стимул та ін.); адекватність перекла-

ду: показники – вміння аналізувати текст оригіналу для коректного розуміння його змісту та вибору адекватних перекладацьких засобів для відтворення його контенту іншою мовою; точно передавати зміст тексту оригіналу рівноцінними засобами з викликанням у іншомовного отримувача реакції, яка відповідає комунікативній установці відправника; використовувати адекватні перекладацькі способи, прийоми, тактики та стратегії в кожній конкретній ситуації; успішність/ ефективність комунікації: показники – іншомовне спілкування (усне чи письмове), при якому його ініціатор за допомогою перекладача успішно здійснює комунікативний намір, адресат адекватно сприймає та інтерпретує зміст повідомлення і співрозмовники при цьому досягають згоди.

У таблиці узагальнено подаємо компоненти, критерії та показники сформованості “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”.

Таблиця

Компоненти, критерії, показники прагматичної компетентності майбутніх перекладачів

Компонент	Критерій	Показники
1	2	3
Іншомовно-мовленнєвий	Психофізіологічний	Стресостійкість, фізична витривалість; рефлексія; уміння швидко переключатися з іноземної мови на рідну (з рідної на іноземну також)
Перекладацько-дискурсивний	Адекватність перекладу	Уміння аналізувати текст оригіналу; вибір адекватних перекладацьких засобів для відтворення контенту іншою мовою; здатність передавати зміст тексту оригіналу рівноцінними засобами

1	2	3
Стратегічно-операціональний	Успішність/ефективність комунікації	Здійснення комунікативного наміру відправника; адекватне сприйняття адресатом змісту повідомлення; досягнення згоди між співрозмовниками

Слід зупинитися більш детально на критерії адекватність перекладу. Річ у тому, що у сучасному перекладознавстві існують різні погляди на розуміння термінів “адекватність” та “еквівалентність” перекладу. Зазвичай для позначення характеру та взаємовідношення між вихідним та цільовим текстами у науковій літературі вживаються терміни “адекватність” та “еквівалентність”. Умовно погляди вчених на ці два поняття можна поділити на три групи. Перша група науковців використовує їх як синоніми, для представників іншої групи ці два терміни є взаємно поглинаючими, а третя група дослідників вважає їх взаємовиключними. Наприклад, для О. В. Шевцової [14] параметром характеристики для визначення відношення оригінального тексту конвенції до тексту перекладу буде саме феномен “еквівалентність”, а вживання поняття “адекватність” в площині перекладу конвенцій, на її думку, є недоречним.

За концепцією дослідників В. В. Балахтар та К. С. Балахтар [15], поняття адекватність поєднує передачу стилістичних й експресивних відтінків оригіналу, а еквівалентність орієнтована на відповідність створюваного в результаті міжмовної комунікації тексту визначеним параметрам, що задаються оригіналом.

Ми, вслід за Т. Б. Козак [16], вважаємо, що адекватний переклад є відтворенням єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Такий переклад враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому ніяких норм, є точним і не містить певних неприпустимих перекозчень. У зв'язку з вищевикладеним, одним з головних завдань перекладача є створення саме адекватного перекладу.

Це свідчить про те, що є доцільним у нашому випадку вживання терміна “адекватність” перекладу.

Висновки. Здійснене дослідження дозволило розкрити авторське розуміння феномену “прагматична компетентність майбутніх перекладачів” та її складові (компоненти, критерії, показники). Під терміном “прагматична компетентність майбутніх перекладачів” розуміємо ситуаційну динамічну інформаційну структуру (тобто комбінацію компетенцій) у свідомості майбутнього фахівця, яка сприяє здійсненню певного впливу на адресата (у відповідності до комунікативної установки відправника) та правильному аналізу й розумінню комунікативного наміру адресата в процесі професійного іншомовного перекладацького спілкування. У свою чергу, “прагматична компетенція майбутніх перекладачів” – це (інформаційна) структура у свідомості майбутнього перекладача, яка складається з інформації (знань, вмінь, досвіду), засвоєної майбутнім фахівцем з перекладу під час навчання у вищому навчальному закладі.

“Прагматична компетентність майбутніх перекладачів” включає такі компоненти – іншомовно-мовленнєвий, перекладацько-дискурсивний та стратегічно-операціональний. Відповідно до цих компонентів було скорельовано критерії та показники сформованості “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”, а саме: психофізіологічний з показниками – стресостійкість, фізична витривалість, рефлексія, вміння швидко переключатися з іноземної мови на рідну (з рідної на іноземну також); адекватність перекладу з показниками – вміння аналізувати текст оригіналу, вибір адекватних перекладацьких засобів для відтворення контенту іншою мовою, здатність передавати зміст тексту оригіналу рівноцінними засобами; успішність/ефективність комунікації з показниками – здійснення комунікативного наміру відправника, адекватне сприйняття адресатом змісту повідомлення, досягнення згоди між співрозмовниками.

На нашу думку, **подальшого дослідження** потребує вивчення педагогічних умов формування “прагматичної компетентності майбутніх перекладачів”.

Список використаної літератури

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2006. – 716 с.
2. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
3. Психологический словарь / ред. кол.: В. Давыдов и др. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.
4. Словник педагогічних термінів / уклад. Л. О. Савенкова, М. В. Артюшина, Г. М. Романова. – Київ, 2008. – 28 с.
5. Социологический энциклопедический словарь : на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / ред. Г. В. Осипов. – М. : НОРМА, 2000. – 481 с.
6. Человек – производство – управление : психологический словарь-справочник руководителя / [ред. А. Крылов, В. Сочивко]. – Л. : Лениздат, 1982. – 174 с.
7. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови [Електронний ресурс] // Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції “Гуманізм та освіта – 2008”. – ВНТУ, 2008. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Kuchta.php>
8. Оліяр М. П. Теоретико-методичні засади формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис... доктора пед. наук : 13.00.02, 13.00.04 / Оліяр Марія Петрівна. – Одеса, 2016. – 551 с.
9. Гриджук О. Є. Специфіка формування мовнокомунікативної компетентності студентів лісотехнічного напрямку підготовки / О. Є. Гриджук // Наукові записки. Серія : педагогіка. – 2016. – № 1. – С. 75–81.
10. Iryna M. Lobacheva. Principles of forming foreign language communicative competence of prospective teachers of English // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: збірник наукових праць. Випуск 2. – Слов'янськ, 2015. – С. 28–34.
11. Андрущенко А. О. Методичні передумови формування граматичної компетентності майбутніх філологів із французької мови як другої іноземної / А. О. Андрущенко // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – Випуск 3 (75). – 2014. – С. 118–122.

12. Чіжова Н. В. Проблеми формування прагматичної компетенції при навчанні англійській мові / Н. В. Чіжова // Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : Збірник наукових статей – К. : НТУУ “КПІ”, 2013. – С. 382–392
13. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТ-ДГК “Гнозис”, 2003. – 280 с.
14. Шевцова О. В. Співвідношення перекладознавчих феноменів “адекватність” та “еквівалентність” / О. В. Шевцова // Мовні і концептуальні картини світу. – Випуск 42. – Ч. 2. – Київський університет, 2012. – С. 443–450.
15. Балахтар В. В. Адекватність та еквівалентність перекладу [Електронний ресурс] / В. В. Балахтар, К. С. Балахтар // Спецпроект: аналіз научних досліджень : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (30–31 трав. 2011 р.). – Режим доступу : <http://confcontact.com/node/147>
16. Козак Т. Б. Адекватність та еквівалентність перекладу / Т. Б. Козак // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Сер. Філологічна. – Острог, 2012. – Вип. 25. – С. 56–57.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Яворська Г. Х.

Яцьшина Н. В. Компоненты, критерии и показатели прагматической компетентности будущих переводчиков

В статье раскрыты составляющие “прагматической компетентности будущих переводчиков”. Обоснована актуальность данной темы и определено авторское понимание феномена “прагматическая компетентность будущих переводчиков”. Названы компоненты этого феномена. В соответствии с упомянутыми компонентами было определены критерии и показатели “прагматической компетентности будущих переводчиков”.

Ключевые слова: *прагматическая компетентность будущих переводчиков, компоненты, критерии и показатели прагматической компетентности будущих переводчиков.*

Yatsishina N. Components, Criteria and Indicators of Future Translators' Pragmatic Competence

The article deals with the problem of future translators' pragmatic competence structure. The specific character of translators' professional activity

isn't limited only to international and intercultural communication. In this case, what is meant is that a translator functions as a kind of a mediator between representatives of various spheres in process of the translator's foreign language professional communication. To some extent a translator is responsible for the success of the communication between his/her clients. For that purpose a translator needs to be able, for example, to analyze and to understand the communicative intention of an interlocutor absolutely correct or to be able to evoke necessary reaction from the hearer, which (the reaction) corresponds to the communicative intention of the speaker. That is all beyond simple knowing of a foreign language and its culture. Thus, it is necessary for a today translator to be able to prevent communicative failures in the process of his/her foreign language professional communication. As pointed out in the previous sentences, it can be seen that the problem of future translators' pragmatic competence formation in the process of their foreign language professional university education is an increasingly important area in pedagogy today.

The main goal of the article is to discover the essence and the structure of the notion "future translators' pragmatic competence", its components, criteria and indicators. The results obtained from psychological and pedagogical reference literature have shown that there has been no such a notion as "pragmatic competence/competency" or "future translators' pragmatic competence" till now. Several attempts have been made to denote the meaning of "pragmatic competence". Previous studies have reported that the notion "pragmatic competence" (used in the aspect of foreign language training or communication) is generally understood to mean: some awareness of a speaker in a philological field of knowledge; readiness of a speaker for social interaction; pragmatic competency is one of foreign language communicative competence components and so on.

In this article the term "future translators' pragmatic competence" is defined as a situational dynamic informational structure (a combination of competencies) in a future translator's consciousness, which provides guarantees for a proper influence on a hearer's reaction or behavior (in accordance with the speaker's intention) and for correct analysis and understanding of the hearer's communicative intention in the process of a translator's

foreign language professional communication. The term “future translators’ pragmatic competency” refers to an informational structure in a future translator’s consciousness, consisting of information (such as knowledge, abilities and experience), learnt during the study of translators’ professional disciplines at university. The components, criteria and indicators of “future translators’ pragmatic competence” are also given in the article.

Keywords: *future translators’ pragmatic competence, components, criteria, indicators.*